

Сельская гаспадарка Прусіі і Даніі ў параўнаньні з Беларускай.

(З замежных уражаньняў).

Як ва Ўсходняй Прусіі, так і ў Даніі большая частка зямель, пры гэтым самых лепшых зямель, знаходзіцца ў руках аграрнай буржуазіі.

Аграрная буржуазія з політычнага і гаспадарчага бакоў там добра з'арганізавана і з'яўляецца значнай рэакцыйнай сілай, супроць прамысловага і сельска-гаспадарчага пролетарыяту і сялянства. Калі дзеля прамысловай буржуазіі патрэбна армія беспрацоўных, дык яна ня менш патрэбна і дзеля аграрнай буржуазіі.

У сельскай мясцовасьці гэткай арміяй фактычна з'яўляецца беззямельнае і асабліва дробназямельнае сялянства. Дробназямельны селянін на Заходзе фактычна з'яўляецца рабом аграрнага капіталу. Прывязаны да аднаго месца маленькім сваім кавалкам зямлі, ён амаль што зусім ня мае мажлівасьці вельмі барацьбу з сваім прыгнятацелем і прымушан заўжды агаджацца на лютыя ўмовы працы, якія яму прапануе абшарнік і кулак. З сваёй зямлі яму нельга пракарміцца, і ён прымушан шукаць дадатковага заробку. Калі яму пайсьці дзе далёка, дык значыць трэба сваю гаспадарку закінуць, ды і ў другім месцы нічога добрага не знайсьці, таму што і там ёсьць шмат дробназямельных сялян, якія па таннай цане прадаюць сваю працу. Сьстэма эксплёатацыі пабудована так, што—,сядзі бедны селянін на месцы і ня рыпайся". Навокал сваіх маёнткаў кожны абшарнік і кулак мае больш чым здавальняючы лік сялянскай працы, якую ён мае мажлівасьць купіць за невялікія грошы.

Па зямельнай уласнасьці соцыяльны твар сельскай гаспадаркі усходняй Прусіі мае такі выгляд:

Проц. гаспадарак з плошчай менш 2 гэктар.	52,3 проц.	2,2 пр.	У іх зямлі:
ад 2 да 5 "	14,8 "	4,3 "	" "
" 5 " 20 "	20,1 "	17,6 "	" "
" 20 " 100 "	11,3 "	38,8 "	" "
Звыш 100 "	1,5 "	37,1 "	" "
	100	100	

Калі лічыць за бядняцкія гаспадаркі да пяці гэктараў зямлі, дык бядняцкія гаспадаркі займаюць калясальны процант. Ад усяго ліку гаспадарак яны займаюць 67,1 проц. і ўладаюць яны 6,5 проц. зямлі ад усей сельска-гаспадарчай плошчы.

Калі лічыць за сярэдняцкія гаспадаркі тыя, якія маюць ад 5-ці да 20-ці гэктараў на гаспадарку, тады група сярэднякоў па ліку гаспадарак будзе займаць 21,1 проц. і па плошчы зямлі 17,6 проц. Кулацкіх (гросбаўэрскіх) гаспадарак, ад 20 до 100 гэктараў, па дварох налічваецца 11,3 проц. з зямельнай плошчай у 38,8 проц. Абшарніцкіх, звыш 100 гэктараў гаспадарак мала—ўсяго 1,5 проц.; але-ж затое зямлі ў іх—37,1 проц. Адгэтуль бачым, што там захапіў у свае рукі зямлю абшарнік і кулак.

Калі-ж возьмем разам бядняцкую і сярэдняцкую групу, дык яна па ліку двароў будзе займаць 87,2 проц. ад усіх гаспадарак, а зямлі ў яе карыстаньні толькі 24,1 проц. ад агульнай сельска-гаспадарчай плошчы. Кулацкіх і абшарніцкіх гаспадарак па дварох налічваецца толькі 12,8 проц., а зямлі ў іх уладаньні 75,9 проц. Абшарнікі і кулакі (іх 12,8 проц.) уладаюць больш чым трыма чвэрткамі зямлі і менш адной чвэрткі зямлі належыць 87,2 проц. бядняцка-сярэдняцкім гаспадаркам.

З гэтых лічбаў відаць, якая калясальная эксплёатацыя бяднякоў і сярэднякоў з боку аграрнага капіталізму праводзіцца ва Ўсходняй Прусіі. Сярод абшарніцкіх маёнткаў, кулацкіх хутароў раскінута мора бедных, дробна-зямельных сялян. Вялізарная армія паўпролетарыяў працуе на капіталістычных абшарніцка-кулацкіх лаціфундзіях. Буйныя гаспадаркі там фактычна з'яўляюцца сельска-гаспадарчымі капіталістычнымі прадпрыемствамі, падобнымі да прамысловых капіталістычных прадпрыемстваў, толькі з горшай эксплёатацыяй, чым у горадзе. Кожнаму нашаму вучонаму, профэсару, які ўбачыць заходня-эўропэйскую сельскую гаспадарку і падлічыць прыбытак на дзясціну зямлі, тамтэйшая сельская гаспадарка здаецца нібы некім раем зямным. І гэта досыць зразумела, бо там, калі і паказваюць гаспадаркі прыехаўшым з другіх краін, дык паказваюць самыя лепшыя. Не прыглядзеўшыся да клясавай сутнасьці сельскае гаспадаркі Заходняй Эўропы, якому небудзь падарожнаму ёсьць ад чаго ахаць і ўсьлепкі ганьбіць усё сваё.

Багатая сельска-гаспадарчая культура стварылася там пры калясальнай эксплёатацыі працоўных, вялізарным абеззямельваньні сялянства. Каля 70 проц. сялян сядзіць на маленькіх кавалачках зямлі і гэтай уласнай зямлёй селяніна, як ланцугом, аграрны капіталізм трымае шмат малазямельных гаспадарак у сваіх руках і эксплёатуе так, як яму гэта падабаецца. Пашырыць сваё земляўладаньне бедната ня мае ніякай мажлівасьці, бо цэны на зямлю надзвычайна высокія. Акрамя таго, там існуе такі прававы парадак, згодна якому зямля застаецца за кім-нібудзь адным у двары (майаратнае права).

Сама аграрная буржуазія прымае непасрэдны ўдзел ва ўсей дзяржаўнай палітыцы і, зразумела, што яна дабіваецца ўстанавленьня такіх высокіх пошлін на ўвозныя розныя сельска-гаспадарчыя прадукты, пасья чого займацца на месцы сельскай гаспадаркай вельмі прыбыткава. Неабходна пры гэтым прыняць пад увагу і шырока разгорнутую прамысловасьць самой Нямеччыны, якая зьяўляецца спажывцом сельска-гаспадарчай прадукцыі. Усё гэта, разам узятае, складае добрыя ўмовы дзеля аграрнай буржуазіі займацца сельскай гаспадаркай і моцна трымацца за сваю зямельную ўласнасьць.

Калісь-та ў царскай Расіі пераход сельскай гаспадаркі на шлях капіталістычнага разьвіцьця выклікаў значную распрадажу абшарніцкіх зямель. Нашы абшарнікі, прывыкшы толькі да прыгонных (крэпасьніцкіх) спосабаў эксплёатацыі, ня ўмелі прыстасавацца да капіталістычных, часта банкру-

ціліся і прадавалі зямлю. Там-жа як быццам моцна ўстанавілася капіталістычная сельская гаспадарка. Пануючы грашовы-прамысловы капіталізм, каб ён і хацеў, дык ня мае мажлівасці, скажам, патаніць цэны на сельска-гаспадарчыя прадукты. Гэтым ён выклікаў бы незадавальненне аграрнага капіталу, пасля чаго яму самому цяжка было-б утрымацца.

З прычыны прыбытковасці зямлі, там аграрная буржуазія трымаецца за зямлю. Кошт яе таксама досыць высокі. Так, напрыклад, цана на зямлю была:

1910—12 год за 1 гектар	1225 марак (прыблізна 612 руб)
1924 " " " "	1093 " " 546 "
1925 " " " "	800 " " 400 "

Як быццам цана на зямлю мае значную тэндэнцыю да паніжэння. Але такое з'явішча тлумачыцца значным пасляваенным заняпадам нямецкай гаспадаркі. Вайна і кантрыбуцыя дэзарганізавала народную гаспадарку Нямецчыны і знізіла зямельную рэнту, а па Марксу цана зямлі ёсць капіталізаваная рэнта. Панізілася зямельная рэнта, панізілася і цана зямлі. У апошнія часы нямецкая гаспадарка ізноў пачынае развівацца, гэта бязумоўна адаб'ецца і на павышэнні зямельнай рэнты, а таксама і на цане зямлі. Але-ж і цяпер, пры ўпаўшых цэнах на зямлю, бядняк ня мае ніякай мажлівасці купіць ніводнага гектара зямлі. З аднаго боку на гэта патрэбны значны капітал, якога сялянства ня мае, а з другога,—калі зямельная рэнта паніжаецца, тады наогул няпрыбыткова весці сельскую гаспадарку. Такім чынам, пры панаванні капіталізму заўсёды для селяніна-бядняка будзе такое становішча, што, калі рэнта высокая, дык сам аграрый ня будзе прадаваць зямлю, а калі рэнта будзе падаць, дык тады таксама ня будзе сэнсу купляць зямлю.

Цяпер возьмем Данію і паглядзім, у якіх сацыяльных групах сканцэнтравана там зямля. У Даніі, як тыпова аграрнай краіне, раздзел зямлі паміж асобнымі сацыяльнымі групамі мае асабліваю важнасць таму, што там прамысловая буржуазія наогул мае невялікі ўдзел. Галоўную ролю грае там аграрна-гандлёвая буржуазія. У Даніі надзел зямлі паміж паасобнымі групамі мае такі выгляд:

Г р у п ы	Проц. гаспад.	Проц. да пасеўнай плошчы
Ад 0,5 дз. да 3 дзес.	21,3	2,5
3,1 " " 3 "	31,7	12,1
9,1 " " 27 "	33,4	38,5
27 " " 54 "	1,1	27,9
54 " " 118 "	2,0	10,1
Звыш 118 дзесяцін	0,6	9,0

Калі добра не прыглядзецца да табліцы, можа скласціся такое ўражанне, што ў Даніі зямля і пры панаванні там капіталізму нібыта правільна размяркована паміж карыстацелямі. Але гэта толькі таўздаецца. Пачнем расшыфроўваць табліцу. Яўна бядняцкіх гаспадарак ад 0,5 дзес. да 3 налічваецца 21,3 проц. ад усіх гаспадарак і пасеўнае зямлі ў іх карстаньні толькі 2,5 проц. Серадняцкія гаспадаркі ад 3,1 дзесяцін да 9 дзес. складаюць 31,7 проц. ад усіх гаспадарак, а зямлі маюць 12,1 проц. Складзем бядняцка-серадняцкія гаспадаркі разам і мы ўбачым, што па ліку гаспадарак яны займаюць 53 проц. ад усіх гаспадарак, а зямлі і

належаць толькі 14,6 проц. Больш чым палова гаспадарак бяднякоў і сераднякоў ўладаюць прыблізна толькі адной сёмай часткаю с.-г. плошчы. Група моцна заможных гаспадарак, якая ўладае ад 9,1 дзесяцін да 27 дзес., мае значны працэнт—33,4 проц. і займае зямлі 38,5 проц. сельска-гаспадарчай плошчы. Гэта група надзвычайна блізка да кулацка-абшарніцкай, і політычна і гаспадарча яна ідзе разам з кулакамі і абшарнікамі.

Кулацка-абшарніцкая праслойка па ліку гаспадарак займае толькі 13,6 проц., але-ж затое ёй належыць 47 проц. усёй зямлі. Як бачым, і ў Даніі ўладаюць абсалютна большай часткай зямлі кулакі і абшарнікі. Уся буржуазная і дробна-буржуазная літаратура на ўсе лады хваліць Данію за тое, нібы яна ўмела ў адносінах да сялянства вырашыла аграрную праблему. З пункту погляду буржуазіі такая ацэнка мабыць і з'яўляецца правільнай таму, што там, абезьзямеліўшы бядняцка-серадняцкія гаспадаркі, стварылі досыць вялікую праслойку кулакоў, а кулак з політычнага боку з'яўляецца самай чорнай рэакцыйнай сілай і ня дзіва, што сярод іх (кулакоў, а таксама і абшарнікаў) кароль вельмі папулярны. Сусветнай буржуазіі цяпер толькі і трэба адно—стварыць такую кансерватыўную праслойку, на якую магчыма было-б абaperціся супроць рэвалюцыйнага руху, які тварыцца пролетарыямі прамысловасці, сельскай гаспадаркі і бядняцка-серадняцкім сялянствам. Паміж Усходняй Прусіі і Даніяй, у адносінах правядзення аграрнай палітыкі, розніца толькі тая, што ў Прусіі пераважае месца займаюць абшарнікі, а ў Даніі—кулакі. Што датычыцца бяднякоў і асабліва батракоў, дык ім надзвычайна цяжка жывецца. Іх жыццё магчыма характарызаваць так—„капіталістычная катарга дзеля батракоў і бяднякоў“.

Праўда, у Даніі ў 1919 г. быў выданы закон аб тым, каб даць мажлівасць батракам купіць невялічкія кавалкі зямлі і арганізаваць свае ўласныя дробныя гаспадаркі. Дзеля гэтай мэты было ліквідавана, лепш сказаць прададзена, частка дзяржаўных зямель, царкоўных і мясцамі праведзена акружэнне некаторых маёнткаў, ад якіх адыйшла за выкуп частка зямлі дзеля спекулятыўнай прадажы яе батракам. Нам удалося аглядзець некалькі такіх гаспадарак, якія на гэтых фондах нядаўна арганізаваны і бачыць іх жыццё. У тым месцы, дзе мы былі, дзяржава купіла ў абшарніка 276 гектараў зямлі і пасяліла на ёй 46 гаспадарак. Такім чынам, гаспадарка ў сярэднім мае прыблізна 5 гектараў. Мы падрабязна гаварылі з адным з сялан па прозьвішчу Лінстрым, які нам расказаў, як ён купіў гаспадарку і колькі яна яму каштуе. Гаспадарка ў 5 гектараў зямлі, на якой былі адбудованы 1 хата, 1 хлеў дзеля жывёлы (будынкі каменныя), разам з зямлёй каштавала яму 15.000 крон, што ў пераводзе на нашы грошы будзе раўняцца 7.500 руб. З іх 4.050 руб. каштуе зямля і 3.450 р. каштуюць будынкі. Дзяржава выдала крэдыту 12.500 крон ці ў пераводзе на нашы грошы 6.250 руб. Зварот пазыкі расцягнут на сто гадоў, пры гэтым за 4.250 руб. ён павінен плаціць працэнты 4½ гадавых, а 2.000 руб. беспрацэнтна суда. Увесь час, пакуль ён ня выплаціць пазыкі, ён лічыцца ня ўласнікам зямлі і гаспадаркі, а арандатарам.

Вечны арандатар. Усяго працэнтаў арэнды і падаткаў кожны год ён выплачвае 920 крон, а на нашы грошы 460 руб. З гэтага ўжо можна бачыць, як цяжка там у Даніі здабыць кавалак зямлі. Хто з нашых, скажам, сялян згадзіўся-б так купляць 5 гектараў зямлі? Гэта называецца ня купіць зямлю, а закабаліць сябе, дзяцей і ўнукаў, якім мабыць і ўдасца калі-нібудзь праз 100 год зрабіцца ўласнікам 5 гектараў зямлі. Без пра-

вядзення аграрнай рэвалюцыі воль на якіх толькі кабальных умовах згаджаецца аграрная буржуазія перадаваць па маленькаму кавалачку зямлі батраком. Я ня буду гаварыць аб іншых такіх-жа самых гаспадарках, бо іх становішча зьяўляецца ня лепшым, а горшым. Гэты закон аб прадажы зямлі батраком быў выдадзены 4/X 1919 г. і за гэтых 8 год усёй зямлі было прададзена дзеля арганізацыі новых гаспадарак і акруглена (дапрырзана) да малазямельных наступнае:

Новыя гаспадаркі. Акружненне ранейшых.

Годы	Лік гаспадарак	Плошча ў гэкт.	Плошча ў гэкт. на 1 гаспад.	Лік гаспад.	Плошча ў гэкт.	Плошча на 1 гаспад. ў гэкт.
1924	413	2731,1	6,6	246	560,3	2,5
1925	606	4151,0	6,8	141	348,1	2,5
1926	530	3508,0	6,6	122	330,0	2,7
	1549	10390,1	6,7	489	1238,4	2,5

Выходзіць, што за такі вялікі тэрмін, як восем год, дапамагі толькі 2.038 гаспадаркам. З іх новыя гаспадаркі атрымалі ў сярэднім толькі па 6,6 гэкт., а ў парадку прырэзкі прыблізна на 2,5 гэкт. Зямлі ўсяго прададзена 11.628,5 гэкт. Калі параўнаць з тым, што мы праводзім дзеля беднякоў, дык панашему гэта ўсё роўна, што нічога не рабіць, а паіх-нему—гэта калясальнае дасягненне. Так дапамагае капіталістычная дзяржава батраком і сельскім бедняком. Буржуазны павук фактычна не прадае зямлю, а ловіць у сваю зямельна-кредытную сетку сельска-гаспадарчую беднату, каб злавіўшы потым у працягу 100 год смактаць кроў з працоўных. За гэтых 11.628,5 гэктараў трэба заплаціць, акрамя процантаў 13.022.000 крон, а ў пераводзе на нашы грошы 6.511.000 руб. У сярэднім за дзесяціну выходзіць прыблізна 581 руб. нашымі грашмі. Да ў дадатак там будуць каменныя будынкі, і на гэтыя 2.038 гаспадарак выдадзена кредыту:

Складанне новых гаспадарак. Акружненне існуючых.

Годы	На ўсе гаспадаркі ў тыс. крон	На 1 гаспадарку ў руб.	На ўсе гаспадаркі ў тыс. крон	На 1 гаспадарку ў руб.
1924	4920	6190	182	419
1925	7547	6475	98	361
1926	5515	4371	85	362

Усяго 18.347.000 крон, а на нашы грошы 9.173.500 руб. Такім чынам, арганізаваны на падставе закону ад 4/X-1919 г. 2038 гаспадарак залезлі ў пазыку на 15.684.000 руб. Зразумела, што які-б высокі прыбытак ня

быў з гаспадаркі, усё-ж такі ўсім гаспадаркам надзвычайна цяжка спраўляцца з выплатай такога вялікага капіталу. Бясспрэчна, што ўсе яны на працягу ста год будуць рабамі капіталу. Прэдкі цяперашняй аграрнай буржуазіі (феадалы), аграбіўшы ў свой час зямлю ў сялян, далі мажлівасць сучасным аграрна-буржуазным марадзёрам драць з селяніна сто шкур за тую зямлю, якую ў сялянства калісь-та адбралі. І тут да пары буржуазны жбан будзе ваду насіць. Калі-небудзь і тут батракі і бяднейшае сялянства так скуру з буржуазіі здзяруць, што ад яе нічога не застанецца.

Якія-ж вынікі магчыма зрабіць з аграрных узаемаадносін Усходняй Прусіі і Даніі? А яны самі сабой напрашваюцца. Нягледзячы на хвалёныя „ідэальныя“ аграрна-буржуазныя парадкі гэтых краін, там, па маёй думцы, ёсць надзвычайна спрыяючыя ўмовы дзеля аграрнай рэвалюцыі. Ні батрак, ні бядняк і сярэдняк (селянін) ня можа стала пагадзіцца з сваім цяжкім становішчам. Перспектывы на куплю зямлі ніякіх няма, бо аграрная буржуазія моцна трымаецца за зямлю, як за смачны кавалак, і калі прадае яе, дык на такіх умовах, пры якіх працоўныя закабалены на сотні год. Як ва Усходняй Прусіі, так і ў Даніі абсалютная большасць зямлі знаходзіцца ў руках абшарнікаў і кулакоў, а бедната мае так мала зямлі, што фактычна павінна шукаць заробак у буйных земляўласнікаў. Кулацка-абшарніцкая зямельная уласнасць страшэнна душыць усё працоўнае сялянства і батракоў. Апошнім няма ніякай мажлівасці ні купляць ні арэндаваць зямлі. Селянін пры буржуазным парадку пакуль што прадае эксплёататарам па таннай цане сваю і сваёй сям'і працу.

Па кліматычных і глебавых умовах даследавання намі раёны адпавядаюць умовам БССР. Больш таго—ёсць ва Усходняй Прусіі і Даніі такія мясцовасці, якія горш цэлага шэрагу нашых. Аднак, нягледзячы на гэта, там ураджайнасць усіх культур наогул куды вышэй нашай. Заходня-эўропэйская сельская гаспадарка дасягнула высокіх ураджаяў пасля таго, як яна ўвяла рацыянальныя плодзямён, стала ўжываць сартовае насенне, мінеральнае ўгнаенне. Нам, напрыклад, адзін стары даследчык ва Усходняй Прусіі сказаў, што ў іх цяпер так пастаўлена справа са зборам угнаення, што ў гаспадарцы дарма ня траціцца ніводная капля гнаёвой жывыкі. Уся яна зьбіраецца кампоставым угнаеннем.

Калі глянуць і на прапорцыю культур, дык нас дзівіць надзвычайна вялікі процант пад рознымі кармавымі культурамаі. Жывёлагадоўчы напрамак у сельскай гаспадарцы наогул стварыў належную структуру палявой гаспадаркі. А наша беларуская сельская гаспадарка ў жывёлаводчым напрамку толькі пачынае разьвівацца.

Ва ўраджайнасці асобных культур зробім некаторыя параўнанні ўраджаяў Усходняй Прусіі, Даніі і БССР.

У пудох на 1 дзесяціну.

	Жыта	Пшаніца	Ячмень	Авёс	Бульба
Усходняя Прусія 1923 г.	110,3	131,7	122,5	119,9	773,6
Данія 1923 г.	168,2	192,8	154,3	133,6	996,5
БССР 1926 г.	42,4	61,7	46,5	45,9	572

Як паглядзець на гэту табліцу, дзе прыведзена параўнаньне нашых ураджаяў з ўсходня-прускімі і дацкімі, дык неяк аж страшна робіцца: да чаго мы далёкі ад заходна-эўропэйскай сельска-гаспадарчай культуры. Напрыклад, па жыту наш ураджай менш ўсходня-прускага ў два з паловай, а за дацкі ў чатыры разы. Па пшаніцы наш ураджай менш за ўсходня-прускі ў два разы, а за дацкі—менш у тры разы; па ячменю мы атрымліваем у тры разы менш, чым Усходняя Прусія і ў чатыры разы менш, чым Данія. Авёс на дзесяціну ў нас менш родзіць за Прусію ў два з паловай разы, а за Данію—прыблізна менш у тры разы. І толькі па адной бульбе мы паступова падыходзім да заходня-эўропэйскіх ураджаяў. Заходня-эўропэйскі селянін не варожыць над сваімі палеткамі, а карыстаецца агранамічнай наукай і тэхнікай непасрэдна ў сваёй гаспадарцы. Каб там прытрымлівацца такога прынцыпу, як большая частка нашых сялян, якія дагэтуль упарта вядуць сваю гаспадарку так, як бывала пры старасьвеччыне іх дзяды вялі, дык там даўно людзі з голаду памерлі-б. Вялізарны недахоп зямлі, шырокае запатрабаваньне на прадукцыю сельскай гаспадаркі з боку растучай гарадзкой прамысловасьці даўно штурхнулі заходня-эўропэйскую сельскую гаспадарку на шлях інтэнсыўнага яе разьвіцьця. Раней, ды і цяпер, там кожнае навуковае дасягненьне зараз практычна ўжываецца ў сельскай гаспадарцы. А ў нас-жа, як вядома, другія адносіны да навуковых дасягненьняў. Напісаны груды кніжак, напханы імі поўныя бібліятэкі, а аб іх нічога не вядома мільёнам тых сялян, якія практычна працуюць у сельскай гаспадарцы. У выніку гэтых поўна дзяржаўных бібліятэкі кніжак аб навуковых дасягненьнях па сельскай гаспадарцы і пустыя сялянскія клецкі пасьяў ураджаяў. Акрамя паказаных у табліцы ураджаяў, у Даніі, напрыклад, на адной дасьледчай станцыі, дзе прыходзілася быць, кармовыя буракі даюць (акрамя бацьвінныя) 6000 пудоў з гэктара пры 12% сухой мятэрыі, а звычайны селянскі ураджай 4800 пудоў; пры гэтым у іх усе караньплоды ў гаспадарках ужываюцца жоўтыя, бо ў іх больш вітамінаў.

Зробім цяпер характарыстыку, як скарыстоўваецца сельска-гаспадарчая плошча ў гэтых трох краінах (у % %):

Краіны	Жыта	Астатнія зярновыя	Бульба	Кораньплоды	Травы	Тэхнічныя культуры	Штучнае пастбішча	Іншыя пасевы	Папар чысты	Папар заняты	Межы і сяды	Штучныя лугі	На 100 дзес. усей пахаці прыходзіцца пасеву дзес.
Данія	7,6	29,6	3	10,6	24,5	—	16,2	1,3	2,1	2,3	2,8	—	95,1
Нямеччына—Усходняя Прусія	15,4	24,8	6,9	2,6	12,4	10%	18,2	—	5,2	—	—	13,3	94,8
БССР за 1926 г.	40,5	39,0	11,3	—	4,5	4,7	—	—	—	—	—	—	71,9

З табліцы бачым, што і Беларусь значна прасунулася да заходня-эўропэйскай гаспадаркі, асабліва, калі браць пад увагу такую адзнаку, як

процант пахаці пад пасевамі. У гэтых адносінах Данія займае першае месца—95,1, Усходняя Прусія—94,8, а БССР—71,9. І ў нас прайшла досыць вялікая ліквідацыя папарнага кліну. Ня дарма па саюзнай сельскай гаспадарцы нас адносяць да самага інтэнсыўнага раёну. З кожным годам не заняты папар досыць значна скарыстоўваецца. Ломіцца старадзёдаўская трохпалёўка, і мы эўропэізем нашу селянскую гаспадарку. Але-ж усё такі гэтага стыхійна-эволюцыйнага дасягненьня яшчэ мала, на ім ні на водную хвіліну нам супакоіцца нельга. Як бачым, Данія амаль што зусім ліквідавала чысты папар. Там яго засталася толькі 2,1%. Ва ўсходняй Прусіі яго 5,2%, а ў нас пакуль што 28,1%. Праўда, з нашай статыстыкі мы ня ведаем, колькі ў нас занятага папару. Думаю, што каб мы яго падлічылі, дык у нас яшчэ больш скараціўся-б процант чыстага папару.

Ня глядзячы на ўсе мае заўвагі наконт папару, процант яго у нас надзвычайна вялікі. Пры нашым гострым малазямельлі, малай прыбытковасьці з гаспадаркі, дапушчаць штогодніе пуставаньне ў кожнай гаспадарцы 28,1% пахаці ў кожным разе нельга. Мы крычым аб малазямельлі ў нас, а тым часам каля трэцяй часткі гэтай зямлі, якой зараз карыстаемся, пустуе. І усё гэта ад таго, што ня ўмеем вясці гаспадаркі, а такім майстром, як мы, колькі зямлі ні давай—усё роўна будучь крычаць, што яе мала. Пара ўсім сялянам задумацца над тым, як нам па прыкладу Даніі і ўсходняй Прусіі скарыстаць усю цалком зямлю. Так званы чысты папар ёсьць фактычна чысты ўбытак, чысьцейшая шкода ў гаспадарцы, дзякуючы чаму няма ў нашага селяніна і чыстага прыбытку ў гаспадарцы. Дзівіцца будзе наш селянін з датчаніна, што ў яго няма сенажаці. А тым часам я зараз-жа павінен сказаць, што рагатай жывёлы ў датчаніна ў некалькі раз больш, чым ў нашага, ды і карова дае малака таксама у некалькі раз больш, чым наша. Наш селянін прывык ды і лас да сенажаці, бо там, як кажуць, „сама пагода траўку гадуе“. А калі паглядзім мы на нашы селянскія сенажаці, аж шорах бярэ, што там дзеецца: кустоў, кочак, моху, кіслых траў, ад якіх нават „вярблюд папярхнецца“. І хочучь, каб ад гэтага корму карова давала ў нас малака. Праўда, у датчаніна мала сенажаці. Але-ж паглядзім, што ў яго ёсьць замест сенажаці. А ёсьць у яго вось што: кармовыя караньплоды займаюць 10,6% у севазвароце, далей 24,5% севазвароту пад рознымі травамі і яшчэ 16,2% севазвароту пад спецыяльнаю пашаю, дзе ён таксама падсявае розныя травы. А ўсяго кармовыя культуры ў яго севазвароце займаюць 51,3% плошчы ад усяго пасеву. Большая палова зямлі знаходзіцца пад кармовымі культурамі. Вось у чым галоўны сакрэт прыбытковасьці дацкай сельскай гаспадаркі. Ва ўсходняй Прусіі кармовая плошча ў севазвароце, акрамя штучных сенажацяў, таксама займае вялікае месца—33,2% (пад караньплодамі, травамі і спецыяльнымі пашамі, на якіх высяваюцца розныя травы). Між тым, як наша кармовая плошча ў севазвароце толькі 4,5%. А такія надзвычайна неабходныя дзеля арганізацыі малочнай гаспадаркі культуры, як кармовыя караньплоды, пакуль што (няхай гэта будзе нам на вялікі сорам) не займаюць ніводна процанту.

Калі пачаць агітаваць нашых сялян і спецыялістаў за эўропэйскае пашырэнне кармовой плошчы, дык я ведаю, што на мяне могуць накінуцца з такімі словамі, што ты хочаш наша сялянства голадам замарыць, і так у яго хлеба не хапае, калі ён большую частку плошчы займае збожжам. Тут такі адказ трэба даць, што раней, калі сельская гаспадарка ў нас была больш экстенсыўная і сялянства высявала больш збожжа, бясхлебца

была яшчэ большая, і дзеля палепшання свайго становішча сялянства прымушана было стаць на шлях заходня-эўрапейскай сельскай гаспадаркі.

Зразумела, што мы павінны прыняць пад увагу вялікую колькасць нашых балот і тая шырокія мерапрыемствы, якія мы праводзім па меліорацыі і праз якія мы пашыраем нашу кармовую базу. З кожным годам праз меліорацыю колькасць кармоў будзе далей пашырацца, але-ж у свой час ва Усходняй Прусіі было балот ня менш, чым у нас, а тым часам кармовая плошча яе ў палявым кліну надзвычайна вялікая. Ды і ня прымаючы памянёныя аргументы пад увагу, звернем увагу на адзін наш папар. Ён зьяўляецца „экстэнсіўнай кармавой плошчай“, дзе адна толькі пасецца жывёла. Скарыстоўваць кожны год так безгаспадарча каля трыццаці процантаў зямлі,—гэта зьяўляецца крымінальнай справай. Мы павінны пашырыць пераход да шматполья, пашырыць кармовыя рэсурсы кожнай сялянскай гаспадаркі, спецыяльна распрацаваць пытаньне аб выганох і пашы. Мабыць патрабуецца цэлая спецыяльная пашавая рэформа, якую ўрэшце трэба звязваць з максімальным скарачэннем і ліквідацыяй папару. Што датычыцца праблемы нашай ураджайнасці, дык самы пераход да шматполья дае гарантыю за яе павялічэнне. Разам з гэтым нашы спецыялісты і сяляне павінны прыняць цэлы шэраг мерапрыемстваў, каб яе максімальна пашырыць. Як, напрыклад, думаю, што нам цяпер надзвычайна цяжка будзе інтэнсіфікаваць сельскую гаспадарку Беларусі да таго часу, пакуль мы не пабудуем заводаў па здабыванні штучнага ўгнаення, дзеля якога ёсць сыравіна і значнае запатрабаванне з боку нашага сялянства. Гэтыя запатрабаванні сялянства з кожным годам будуць усё пашырацца. Калі мы павялічым кармовую базу, ў нас разам з гэтым і паралельна гэтаму будзе пашырацца лік жывёлы і ўгнаення, што адразу дасць мажлівасць пры большым угнаенні пашырыць і нашу ўраджайнасць. Такім чынам, шляхам для вырашэння праблемы ўраджайнасці нашых палёў служыць правядзенне жывёлаводства на прамавугольнай нашай сельскай гаспадарцы; трэба ісці па шляху заходня-эўрапейскай сельскай гаспадаркі, ня трымацца за які-небудзь свой дамарошчаны. Японія ў кароткі тэрмін дасягнула заходня-эўрапейскай тэхнікі, і так хутка таму, што яна проста ўзяла гэтую тэхніку і перанесла ў сваю гаспадарку. Мы таксама шмат чаго можам пераняць ад эўрапейскай сельска-гаспадарчай культуры і тэхнікі і ад гэтага арганізацыя нашага сацыялістычнага земляробства толькі пашырыцца і пойдзе з большым поспехам.

Таварнасць сельскае гаспадаркі за межамі надзвычайна высокая. У нас большая частка прадукцыі сваёй гаспадаркі селянін ужывае сам і прадае толькі нязначны процант. Тым часам, як за межамі селянін амаль што ўсю сваю прадукцыю прадае. У нас сельская гаспадарка ў большай сваёй частцы зьяўляецца спажывецкай, а там таварнай. Зразумела, што і наш селянін, у залежнасці ад таго, як яго гаспадарка будзе паліпацца і інтэнсіфікавацца, яе таварнасць будзе паступова пашырацца. Толькі праз пашырэнне таварнасці будуць у сельскую гаспадарку ўлівацца новыя капіталы, якімі селянін будзе мець мажлівасць праводзіць рэарганізацыю і палепшанне сваёй гаспадаркі. Дзеля таго, перавесці сельскую гаспадарку на шлях таварнасці, зьяўляецца важнейшай нашай задачай.

Паглядзім далей, як у паасобных галінах сельскае гаспадаркі разві-

ваўся экспорт (ываз прадуктаў за межы) у Даніі. Так, напрыклад, вываз масла развіваўся з такім тэмпам:

1895—99 г.	3.006.220 пуд.
1911—15 „	5.648.031 „
1918 г.	889.475 „
1923 „	6.813.834 „

У перыод ваенны і пасляваенны сельская гаспадарка і на захадзе перажывала досыць вялікі заняпад нават у такой нейтральнай краіне, як Данія. І як толькі склаліся больш-менш нармальныя гаспадарчыя ўзаемаадносіны, Данія адразу па вывазу робіць калясальны скок, і замест вывезеных у 1918 годзе 889.475 пуд., яна ўжо ў 1923 г. вывозіць 6.813.834 п. Праз якіх-небудзь пяць год Данія стала нават больш вывозіць, чым вывозіла ў даваенны перыод. У кароткі тэрмін сельская гаспадарка на малаку развівае вялізарную таварнасць і абганяе даваенныя часы. З гэтага ўжо магчыма заўважыць, як там умеюць добра вясці сельскую гаспадарку.

Мы ў Беларусі, ня глядзячы на тое, што наша малочная гаспадарка ў перспэктыве павінна займаць адно з першых месц, пакуль што дабіліся таго, што ў 1926-27 годзе сяляне нам далі толькі 10.000 пудоў масла і 30.000 пудоў сыру. Да вайны Беларусь вывозіла 80.000 пуд. масла. Такім чынам, мы пакуль што вырабляем масла толькі адну восьмую таго, што да вайны. Праўда, цяпер сам селянін стаў лепш харчавацца, чым ён раней харчаваўся, але-ж гэта ня можа зьяўляцца аргументам. Усё залежыць ад таго, што, мы ня ўмеём арганізаваць малочную справу і цяпер дажылі да таго, што замест вывазу, мы ўвозім масла з Сібіры, Волагды. Свае гарыды мы ня маем мажлівасці здаволіць малаком. У нас малако бывае перыодамі, у пачатку лета яго шмат, і нашы майстэрні (сялянскія і саўхозскія) не спраўляюцца з яго перапрацоўкай, а пачынаючы з восені, кварталы малака ня знойдзеш. У Даніі-ж круглы год малако. Там рэгулююць ацёл кароў так, каб спачатку адна ацялілася, а потым другая. За гэтым там круглы год у гаспадарцы ёсць дойныя каровы. А ў нас каровы цяляцца тагды, калі ім захочацца, і праз тое ў нас такое становішча, што ці ўсе каровы адразу дояцца, ці няма ніводнай дойнай.

Праводзячы палепшанне кармлення жывёлы, памойму, нам пара ўжо пачаць і аб лепшай арганізацыі нашай малочнай прадукцыі. У такіх буйных прамысловых гарадох рэспублікі, як Менск, Віцебск, Гомель, неабходна арганізаваць буйныя малочныя перапрацоўчыя малака з тым, каб яны перапраблялі ўсю малочную прадукцыю ў радыусе больш дзясці вёрст. Тут прыходзіцца за прыгародным сялянствам заключыць належныя ўмовы па прыстаўцы малака, правесці сярод іх належную працу праз курсы і інш. Тагды мы і разаўём прыгародную малочную сялянскую гаспадарку і задаволім нашы галоўнейшыя гарыды малочнай прадукцыі. Разам з гэтым, само сабой зразумела, павінна вельмі належная праца з неаслабным тэмпам і па ўсёй Беларусі. Адчыненнем такіх малочных мы арганізуем на Беларусі буйныя асяродкі малочнай гаспадаркі, адкуль павінна будзе пачацца палепшанне самой жывёлы, яе кармленне і гадоўля. Адрозна ахапіць усю Беларусь будзе цяжка. Магчыма, што ў першыя гады ня ўдасца нічога вывозіць з Беларусі, акрамя сыру, ды мабыць у гэтым і асаблівага запатрабавання ня будзе пры шырокай ёмкасці нашага ўнутранага рынку. Відаць, што цёршую школу наша малочная гаспадарка павінна прайсці дома перад тым, як выйсці ёй за межы. Акрамя таго, што ў нас ёсць дзе пра-

даваць масла, малако, у нас пакуль што сяляне выпускаюць такія гатункі прадукцыі, з якімі нам сорамна будзе паказацца за межы.

Перад тым, як дагнаць Данію ў малочнай гаспадарцы, прыдзецца і дзяржаве і сялянству правесці вялікую працу.

Данія зараз вывозіць вялізарны лік бэкону, а калісь яна вывозіла, галоўным чынам, толькі жывых свьіней. Справа свьінагадоўлі ў іх надзвычайна цікава арганізавана. У іх паміж гаспадаркамі праца па свьінагадоўлі падзелена на падставе комерцыйнага разраўнуку так, што адны гаспадаркі гадуць толькі племяны матэрыял, другія племяны матэрыял мяшаюць з сваёй датскай свьіньнёй, а трэція бяруць гэты прыплод і вырашчваюць на продаж, галоўным чынам на бэконныя фабрыкі. Дзякуючы такой арганізацыі справы, там свьіньню дзеля бэкону гадуць толькі восем месяцаў і таму нават дробныя гаспадаркі, гэктараў у пяць, маюць магчымасьць прадаваць звыш 20 галоў свьіней у год і на гэтым зарабляюць каля тысячы руюлёў у год. А ў нас пры экстансыйнай свьінагадоўлі селянін заместа 8-мі месяцаў гадуе свьіньню ў сярэднім 2—4 гады, а выгадуе велічынёй ня больш кошкі, у якой адно рыла важыць больш самой свьіньні.

Паглядзім цяпер, які вываз жывых свьіней і бэкону праходзіць з Даніі.

Г а д ы	Вываз жывых свьіней	Г а д ы	Вываз бэкону ў пудах
1880-84 г.	289.400	1895-99	3.825.987
1896-900	—	1910-14	7.889.725
1909-13	—	1918	169.142
1914-18	—	1922-23	9.106.130
1920-24	71.200		

Ужо даўно Данія кінула вывозіць жывых свьіней. Уся прадукцыя свьініны пераапрацоўваецца і вывозіцца ў якасьці бэкону. Пры гэтым узрост бэкону дае па гадох надзвычайна хуткі ўзрост і асабліва яскравым прыкладам умеласьці арганізаваць справу зьяўляецца параўнаньне 1918 г. з 1922-23 годам, калі з 169.142 пудоў, экспорт адразу пашырыўся да 9.106.130 пудоў. У працягу якіх-небудзь чатырох год з мізэрнай лічбы экспарту Данія перасягнула далёка даваенны экспорт. Адрозьнічэньня гаспадаркі з боку сялянства і буйных абшарнікаў. Калі мы нашаму сялянству прышчэпім такія коопэрацыйныя і культурныя навывкі, ад гэтага тэмпы арганізацыі у нас соцыялістычнага земляробства толькі павялічыцца. Праўда, ў нас цяпер запатрабаваньні на племяных свьіней з боку сялянства з кожным годам пашыраюцца. Намі арганізавана сетка дзяржаўных свьіных заводаў і адчыняюцца выхавальнікі-распаўсюджвачелі. Практыка аднак паказала, што ўсё-ж такі племянным матэрыялам мы сялянства не здавальняем і магчыма, памойму, задачу паставіць так, каб кожны саўхоз і калхоз, асабліва ў раёнах таварнае свьінагадоўлі, меў племянных

свьіней. Пры хуткаспеласьці свьіньні мы маем магчымасьць у некалькі год завесці і пашырыць таварную свьінагадоўлю ў сялянскіх гаспадарках і гэтым самым пашырыць прыбытковасьць усёй гаспадаркі. Мне здаецца, што працу ў гэтым напрамку неабходна весці па ўсёй Беларусі, але-ж адначасова з гэтым неабходна вызначыць раёны таварнай свьінагадоўлі і павесці гняздавым парадкам працу, каб там увесці племянную свьінагадоўлю. Перад тым, як распаўсюджваць племяны матэрыял, нам неабходна правесці і належную працу сярод сялянства па ўмелай пастаноўцы кармленьня свьіней, бо калі наш селянін племянных свьіней перавядзе ў надворныя, як гэта ён робіць са сваімі свьіньмі, дык яны, напэўна, падохнуць. Каб разводзіць „культурных“ свьіней, селянін павінен падумаць і аб культурнасьці сваёй гаспадаркі, бо сам ён павінен навучыцца пановаму гаспадарыць. Датчане так хутка пашырылі экспарт бэкону таму, што яны ўмеюць арганізоўваць і выдуць культурную гаспадарку.

Калі цяпер возьмем птушкаводства па экспарту, дык нас таксама здзівіць калясальная таварнасьць гэтай галіны сельскае гаспадаркі ў Даніі: Так, вывозілася як па ліку скрынак (ў кожную скрынку зьмяшчаецца 100—120 яек):

1895—99 г.	207,6 (тысяч).	1918 г.	327,2 (тысяч).
1910—14 г.	402,4 „	1921—23 г.	718,8 „

І па вывазу яек Данія таксама перавысіла даваенны экспорт. Мне прышлося самому бываць у цэлым шэрагу дробных сялянскіх гаспадарак і бачыць, як шмат яны трымаюць курэй. У аднаго селяніна, які мае 5 гэктараў зямлі, у гаспадарцы было 70 курэй, з якіх кожная ў год нясе 180 яек. Значыць, усяго будзе $180 \times 70 = 12.600$ яек, за якія г-р атрымоўвае прыблізна 360 руб. у год. Такі прыбытак адпавядае гадавой пэнсіі нашага вясковага настаўніка. А наш селянін пакуль што амаль ніякага прыбытку не атрымлівае. А між іншым пры нашым аграрным беспрацоўі і пры нашых умовах ёсьць шырокія магчымасьці разьвіць птушкаводства і праз гэта значна пашырыць прыбытак нашых сялянскіх гаспадарак. Пры нашай вазёрнасьці ў нас магчыма вырашчываць на продаж гусей. У даваенны час Беларусь вывозіла шмат гусей, а цяпер і гэта справа заглохла. Тлумачыцца гэта нашай нядбайнасьцю і няўмеласьцю знаходзіць заробак у самай сельскай гаспадарцы. Як-небудзь нам прыдзецца паклапаціцца аб тым, каб завесці племянных птушак, больш зацікавіць гэтай справай асабліва сялянскіх, наладзіць арганізацыю птушніцкай коопэрацыі.

Як бачым, у Даніі разводзяць малочную рагатую жывёлу, свьіней, птушак, як раз на разьвіцьцё якіх і мы трымалі курс, і цяпер у гэтым напрамку рэарганізуем гаспадарку.

Характэрна, што коняі ў дробных гаспадарках датчане трымаюць невялікіх. А ў нас некаторыя сяляне стараюцца завесці такога вялікага каня, каб ён адзін за зіму ўсё сена паеў; з такім канём каровам і авечкам хоць з голададохні, але-ж затое конь вялікі.

Вельмі цікавай для нас зьяўляецца арганізацыя ў Даніі агранамічнай дапамогі сельскай гаспадарцы. Там справа пастаўлена так, што датчане дабіваюцца таго, каб мець агранамічна падрыхтаванага гаспадару, а спецыялісты толькі дае консультацыю па тых ці іншых пытаннях. А ў нас на ролю спецыялістага склаўся такі погляд, што, скажам, аграном павінен сам непасрэдна абслугоўваць амаль што ня кожную сялянскую гаспадарку. Калі па такому шляху ісьці, дык нам патрабуецца надзвычайна вялікі штат

аграномаў, на ўтрыманьне якога патрабуюцца калясальныя сродкі, ды і самім аграномам надзвычайна цяжка будзе справіцца з працай, калі толькі само сялянства ня будзе падрыхтаваным у агранамічным напрамку. Як ва Ўсходняй Прусіі, так і ў Даніі галоўнымі сродкамі агранамічнай дапамогі сельскай гаспадарцы зьяўляюцца сельска-гаспадарчыя школы (сярэдня), дзе прыблізна тэрмін выхаваньня два гады. Самі настаўнікі такіх школ зьяўляюцца адначасова і інспэктарамі па розных галінах сельскай гаспадаркі ў тым раёне, які абслугоўвае школа. Шчыльная сувязь паміж практычнай працай і навучальнай установай. Там ніжэйшая і сярэдняя сельска-гаспадарчая школа падрыхтоўвае ня чыноўнікаў-аграномаў, а самых гаспадароў. А ў нас якраз наадварот: вучні ня толькі вышэйшых і сярэдніх школ, а і з школ вясковай моладзі ня толькі ніводзін ня хоча, але-ж і ня думае ісьці працавец у сельскую гаспадарку. Да гэтага часу захаваліся традыцыі і погляд старых царскіх часоў, што школа рыхтуе толькі чыноўнікаў, і гэта, бязумоўна, перашкаджае прасоўваньню агранамічных ведаў ў самыя густыя сялянства. Акрамя таго, складаецца такі настрой, што кожны чалавек з асьветаі імкнецца кінуць вёску і ўцячы ў горад на заробкі. А мы павінны, памойму, цяпер якраз наадварот ставіць пытаньне: рэарганізацыя і палепшаньнем сельскай гаспадаркі падняць яе прыбытковасьць і такім чынам знайсці заробкі ў самой вёсцы. Асабліва такое пытаньне пара ставіць перад нашай вясковай моладзьдзю, якая цяпер пачала імкнецца ў горад і мала цікавіцца праблемамі рэарганізацыі сельскае гаспадаркі. Я думаю, што ў нашых умовах цяпер пара ўзяць курс на агранамічна падрыхтаванага селяніна-гаспадара, і дзеля гэтага мабыць прыдзецца рэарганізаваць сыстэму сельска-гаспадарчай асьветы, а таксама і нашыя агранамічныя курсы з тым, каб скончыўшы іх селянін быў ня толькі загітаваны пановаму вёсцы сельскую гаспадарку, але і ўмеў практычна пановаму будаваць сельскую гаспадарку. Раённыя агранамічныя пункты, памойму, нам неабходна будзе так будаваць і абсталёўваць, каб яны былі на зімовы перыяд дзеля сялян гаспадароў сельска-гаспадарчымі школамі. Мы цяпер маем дастатковы лік спецыялістаў у кожным раёне дзеля таго, каб у кожным раёне была такая зімовая школа для сялян. Такі парадак агранамічнай падрыхтоўкі сялян я высюваю ў парадак абгаварэньня. Калі рэарганізаваць належным чынам школы сялянскае моладзі, прыстасаваць агранамічныя пункты, мы будзем мець па БССР досыць густую сетку зімовых школ, якія здаволілі-б нашы і сялянскія запатрабаваньні ў агранамічнай падрыхтоўцы вёскі. Ад гэтага тэмп нашага будаўніцтва на вёсцы толькі пашырыцца і якасьць агранамічнае працы толькі палепшыцца.

Ёсьць чаму нам навучыцца ва Ўсходняй Прусіі і Даніі і ў галіне будаўніцтва сельска-гаспадарчай коопэрацыі. У іх там і ў нізох сельска-гаспадарчай коопэрацыя будзеца такім чынам (возьмем малочнае таварыства): пайшчыкі прымаюць устаў, абіраюць прэзыдыум, заместа нашага праўленьня, які праводзіць працу бясплатна; у малочную прызначаецца дырэктар (абавязкова спецыяліст), які фактычна і вядзе ўсю справу. Прэзыдыум толькі перыядычна рэвізуе дзейнасьць дырэктара. Пры такім парадку накладныя выдаткі невялікія і справа зьяўляецца добра пастаўленай. А ў нас якраз наадварот. Шмат грошай каштуе ўтрыманьне сомага коопэрацыйнага апарату, бо амаль што ўвесь абраны пэрсонал аплачваецца, ды і людзі туды часта пападаюць такія, якія з коопэрацыйным бу-

даўніцтвам не знаёмы і разам з платнымі сябрамі праўленьня прыходзіцца наймаць спецыялістаў. У выніку гэтага ў нас, ў параўнаньні з межамі, двайны платны апарат, які выклікае досыць вялікія накладныя выдаткі, з якімі коопэрацыя цяжка спраўляецца: яна пападае ў дэфіцыт і правальваецца. Не перашкаджала-б нам правесці ў некалькіх мясцох заходня-эўропэйскую коопэрацыйную практыку. Памойму, такі парадак ніколькі ня будзе перашкаджаць нашаму коопэрацыйнаму будаўніцтву, а толькі палепшыць яго. Накладныя выдаткі ў коопэрацыі пара скараціць, апарат зрабіць гібкім і паставіць людзей, якія ведаюць, як весці справу, і даць гэтым людзям больш адказнасьці ў працы. Пры добрай пастаноўцы коопэрацыйнай працы сяляне будуць мець выгаду ад коопэрацыі і гэтым, бязумоўна, будзе выклікана зацікаўленасьць насельніцтва коопэрацыяй, ад чаго наша коопэраваньне вёскі толькі пашырыцца.

Таксама і праца па культуры балот зьяўляецца дзеля нас карысным прыкладам, асабліва цяпер, калі ў нас на Беларусі разгортваюцца мэліарацыйныя мерапрыемствы. У іх там мэліарацыйная палітыка праводзіцца па такому прыцыпу: дзяржава асыгнэувае спецыяльны доўгатэрміновы мэліарацыйны крэдыт, за кошт якога скупляюцца ў прыватных асоб балотныя масывы, на якіх пасяля гэтага праводзіцца асушка і культуртэхніка. Падрыхтоўка балота дзеля арганізацыі на ім сельскае гаспадаркі абыходзіцца ў сярэднім 450 рублёў на гэктар,—як бачыце,—каштуе дорага. Прыстасаваньня такім чынам балотныя землі здаюцца ў арэнднае карыстаньне сялян ці прадаюцца. У большасьці практыкуецца вечная альбо доўгатэрміновая арэнда зямлі. Становіцца сялян колёнiстых у большасьці дрэннае, бо прыходзіцца шмат грошай плаціць за арэнду зямлі.

Практыка Заходняе Эўропы кажэ нам аб тым, што на Беларусі таксама магчыма разгарнуць працу па колёнiзацыі (засяленьню) балот. У нас ёсьць шмат вялізарных балотных масываў, і досыць вялікае запатрабаваньне на зямлю. Калі мы прымем пад увагу, што прыватная ўласнасьць на зямлю ў нас скасавана і „такім чынам“ за зямлю нічога ня плаціць,—прыстасаваньне нашых балот пад сельскую гаспадарку значна палегчаецца, бо нам патрэбны сродкі толькі на мэліарацыйныя мерапрыемствы. Акрамя таго, ва Ўсходняй Прусіі і Даніі сама дзяржава на мэліарацыю адпушчае толькі крэдыт і ніводнага рубля беззваротна не дае. А ў нас якраз наадварот: значная частка выдаткаў на мэліарацыю зьяўляецца беззваротнай. Усё гэта дае нам упэўненасьць і рэальныя магчымасьці пачаць шырокую працу па падрыхтоўцы балот дзеля сельскае гаспадаркі і пачаць на іх шырокую колёнiзацыю і гэтым самым пачаць зьнішчэньне зямельнага голаду на Беларусі. Тады няўдобных і неабжытых зямель на Беларусі ня будзе.

Такім чынам, па кожнай галіне нам ёсьць што карыснае пераняць ад сельскае гаспадаркі Заходняй Эўропы і перанесці яго ў практыку нашай працы па сельскай гаспадарцы. Ад гэтага посьпех рэарганізацыі вёскі толькі пашырыцца.

Вынікі вывучэння замежнай сельскай гаспадаркі і прапановы.

А) Прымаючы пад увагу тэй вялізарны уплыў, які мела на развіццё замежнае сельскае гаспадаркі шляхавае будаўніцтва, асабліва будаўніцтва бітых шляхоў, улічваючы факт неабходнасці шырокага разгортвання колёнізацыі на меліораваных землях Беларусі і цесную сувязь посьпеху колёнізацыі з адпаведным правядзеннем шляхоў, яскравым прыкладам чаго зьяўляецца Усходняя Прусія, Паўночна-Нямеччына і Данія, а таксама лічачы, што посьпех будавання шляхоў будзе забяспечан толькі пры шырокім удзеле самога насельніцтва, неабходна было б запрапанаваць:

1. Упаўнаважанаму Народнага Камісарыяту Шляхоў Зносін пры ўрадзе БССР пагадзіць пяцігадовы перэпэкцыйны плян шляховага будаўніцтва з Народным Камісарыятам Земляробства БССР у сэнсе мажліва большага абслугоўвання патраб сельскай і лясной гаспадаркі.

2. Народнаму Камісарыяту ўнутраных спраў прыняць тэрміновыя і адпаведныя крокі для выклікання сялянскай самадзейнасці ў шляхамым будаўніцтве; лічыць пажаданым спрабаваць у гэтым сэнсе, як адну з форм, утварэнне дабраахвотных дарожных вобчастаў з удзелам у гэтых вобчастах ня толькі сялянскіх двароў, але грамадзкіх і дзяржаўных арганізацый.

В) Даручыць Народнаму Камісарыяту Гандлю пачаць вясці папярэднія перамовы з Усходняй Прусіяй аб арганізацыі супольнага „Беларуска-Прускага Гандлёвага Вобчаста“.

В) Лічачы, што да гэтага часу экспарт з БССР слаба развіў, пажадана даручыць Народнаму Камісарыяту Гандлю разам з зацікаўленымі Камісарыятамі і ўстановамі распачаць пытаньне аб пашырэнні і рацыяналізацыі экспарту і свае прапановы праз Экономнараду ўнесці на зацьверджаньне Савету Народных Камісараў БССР.

Г) НКЗБ—

1. У зьвязку з малазямельлем лічыць сваечасовым паставіць, як чарговую задачу, для вырашэння пытаньне аб выпасах і выганах, дзеля чаго распрацаваць пытаньне аб замене экстенсійных выпасаў і выганаў больш інтэнсіўным і (з павярхоўным угнаеннем, падсевам траў для стварэння пастаянных выпасаў); распачаць зараз спробы па пераходзе кінтэнсіўным выпасам у саўхозах, калхозах, пасёлках, атрубах, хутарох, а для папулярызацыі гэтай справы правесці належныя паказальныя мерапрыемствы ў кожным раёне; раённым даследчым станцыям і Навукова-Даследчаму Інстытуту імя Леніна распачаць даследчую працу па пытаньнях выпасаў і выганаў.

2. Прымаючы пад увагу вялікі недахоп кармоў дзеля жывёлы, асабліва ў зімовы перыяд, пачаць папулярызацыю сярод сялянства сіласаваных кармоў. Даследчым станцыям пачаць працу з рознымі расьлінамі з тым, каб рэнтабельныя ў сіласаванні распаўсюджваць потым у сялянскіх гаспадарках.

3. Учываючы вялікае запатрабаваньне сялянства на племянных свіней, а таксама неабходнасць замены мясцовых малапрадукцыйных свіней больш прадукцыйнымі, што патрабуе далейшае пашырэнне сеткі племзаводаў, арганізацыю якіх ускласці на Белсельтрэст, дзеля чаго выдаць яму неабходны крэдыт. Адначасова пры Навукова-Даследчым Інсты-

туце адчыніць даследчую свіную станцыю, дзе пачаць досьлед з рознымі свінінямі—ангельскімі, дацкімі, прускімі і мясцовымі. Працы даследчай свінаводнай станцыі разглядаць, як першачарговае мерапрыемства ў галіне сельска-гаспадарчае даследчае справы.

4. Маючы на ўвазе, што птушкаводства павінна мець вялікую ролю ў прыбытку сялянскай гаспадаркі, пашырыць увоз племянных птушак, пачаць арганізацыю коопэратываў па птушкаводству, вывучыць і арганізаваць экспарт птушак і яек, дзеля гэтага ў операцыйны плян сёлетняга году пажадана ўключыць арганізацыю 20 таварыстваў па птушкаводству.

5. Дзеля хутчэйшага паляпшэння буйнай жывёлагадоўлі і пашырэння малочнай гаспадаркі, разам з развіццём палявога травасеву і меліоратывнымі мерапрыемствамі, пашырыць пасеў кармоўных караньплодаў (арганізаваць сярод сялян гурткі карняплоднаў, залажыць паказальныя участкі і г. д.). Коопэратывным і гандлёвым установам пашырыць завоз насення кармоўных караньплодаў і паставіць пытаньне перад Саюзным Урадам, каб у БССР забраніраваць ўсю макуху для малочнай гаспадаркі; даследчым установам узмацніць працу па селекцыі кармоўных расьлін.

6. Дзеля палепшэння якасці малочнай жывёлы выпісаць дацкую чырвоную жывёлу і пачаць досьледы па палепшанні ёю беларускага чырвонага быдла. Належную даследчую працу пачаць у першую чаргу на жывёлаводнай станцыі Навукова-Даследчага Інстытуту Сельскае і Лясной гаспадаркі імя Леніна, а таксама ў саўхозах і калхозах пад кіраўніцтвам Зоотэхнічнага Аддзела Інстытуту імя Леніна.

У бягучым годзе правесці досьлед усёй рагатай жывёлы БССР дзеля высвятленьня правільнага напрамку нашай племянной палітыкі, а таксама рэгістрацыі ўсяго чырвонага быдла, якое знаходзіцца ў сялянскіх гаспадарках і намеціць крокі для яго палепшэння. У гэтых мэтах на даследваньне рагатае жывёлагадоўлі дадаткова даасягнаваць да сум Даследчага Інстытуту на гэту працу неабходныя сродкі.

7. Пачаць арганізацыю ў прыгарадных раёнах малочнай гаспадаркі (Менск, Гомель, Віцебск і інш.), дзеля чаго з гэтага году пачаць арганізацыю буйных цэнтральных малочных, правесці належную працу з ваколічным сялянствам па заключэнню умоў на дастаўку малака, дапамагчы ім развіць пасеў кармоўных траў, караньплодаў і папалапыць якасць самой жывёлы.

8. Узяць курс на аграрнамічную падрыхтоўку саміх сялян, дзеля чаго рэарганізаваць аграрнамічныя курсы з тым, каб працягнуць тэрмін адукацыі, а таксама абсталяваць і прыстасаваць аграпункты так, каб іх магчыма было прыстасаваць да зімовых сельска-гаспадарчых школ сялян; Народнаму Камісарыяту Земляробства і Народнаму Камісарыяту Асветы пажадана прыняць належныя крокі для прыстасавання школ сялянскае моладзі для арганізацыі там і школ дарослых сялян.

9. Прызнаючы каштоўным замежны прынцып пабудовы нізавой спецыяльнай сеткі сельска-гаспадарчай коопэрацыі, згодна якому практычна тэхнічную працу вядзе толькі спецыялісты, прызначаны праўленьнем, а само праўленьне толькі кіруе і рэвізуе (без аплаты), правесці ў некаторых раёнах такі вопыт з некаторымі спецыяльнымі формамі коопэрацыі і калі вопыт удасца—скарыстаць яго ў больш шырокіх размерах.

10. Пры распрацоўцы далейшых задач меліоратыві і генэральнага пляну меліоратыві ўсіх балот БССР паставіць, як задачу, правядзеньне калені-

зацы (засялення) балот, і між іншым распрацаваць такі прынцып, каб частка зямель дзеля калёністых, асабліва па культуртэхніцы (дрэнаж, раскарчоўка, услашка), праводзілася за кошт крэдыту дзяржавы і пасля перакладаліся на каляністаў, а таксама вызначыць і раёны інтэнсіўнай і экстенсіўнай мэліорацыі. Прымаючы пад увагу прыклад Заход. Эўропы, дзе пераважнымі ўжыткамі на асушаных балотах зьяўляюцца выпасы і сенажці, дасьледчым установам БССР вывучыць рэнтабельнасьць стварэньня гэтых ужыткаў на балотах БССР.

11. Прымаючы пад увагу выключную ролю, якую адыграла ў разьвіцьці замежнае сельскае гаспадаркі дасьледчая справа, прыняць адпаведныя крокі да ўзмацненьня існуючых дасьледчых устаноў БССР у сэнсе палепшаньня іх абсталяваньня, павялічэньня ліку навуковых працаўнікоў і ўвязцы працы станцыі з насельніцтвам; у мэтах увязкі забяспечыць у наступным годзе ўвядзеньне ў штат станцыі па 1 працаўніку дзеля працы з сялянамі-дасьледчыкамі.

12. Лічачы мэтазгодным цесную сувязь у працы сельска-гаспадарчых школ, дасьледчых станцыяў, коопэрацыйных арганізацый і аграноміі, чаму ёсьць станоўчыя прыклады за межамі, абмярковаць сумесна з коопэрацыйным цэнтрам Беларусі і дасьледчымі ўстановамі належныя арганізацыйныя формы, забяспечваючы такое аб'яднаньне.

13. У мэтах мэханізацыі і трактарызацыі сельскае гаспадаркі БССР—мэханізаваць па магчымасьці ўсе працы па мэліорацыі балот. Дасьледчым установам уключыць у плян іх працы падбор найбольш рэнтабельных у беларускіх умовах прыкладаў па мэханізацыі сельскае гаспадаркі і мэліорацыйных прац.

14. Распрацаваць тыпы сялянскіх будынкаў, як агнятрывалых, так і звычайных, а таксама пытаньне аб падрыхтоўцы тэхнікаў і майстроў у гэтай галіне.

15. Распрацаваць пытаньне аб пашырэньні мінеральных угнаеньняў у зьвязку з рэарганізацыяй сялянскіх гаспадарак і культуры балот.

Р Э Ф Э Р А Т Ы.

Амэрыканскія досьледы па птушкаводзтву.

Ад усіх краін лік свойскіх птушак самы большы ў Злучаных Штатах Паўн. Амэрыкі. Сусьветная колькасьць складае прыблізна цэлы мільярд птушак, з якіх да 34 проц. прыпадае на Злуч. Штаты. 96 проц. свойскіх птушак у З. Ш.—куры, якія выкарыстоўваюцца амаль што выключна для прадукцыі яек (1). Дасьледчыя станцыі зьвяртаюць асаблівую ўвагу на вырашэньне пытаньняў кармленьня і расплоду птушак.

У гэтым артыкуле разглядаюцца таксама працы дасьледчых станцыяў і Канады, дзе маецца хоць і значна меншая колькасьць птушак, але дзе таксама вельмі цікавацца іх якасьцю.

I.

Утрыманьне, кармленьне і абмен матэрыі птушак.

Вывучэньне ўплыву ўтрыманьня птушак праз цэлы год у зачыненым памяшчэньні выклікаецца адпаведнымі гаспадарчымі ўмовамі, напрыклад, наліччам вялікага курынага стада пры малой плошчы зямлі.

На дасьледчай станцыі ў Огайо (2) гэтае пытаньне вывучалася адначасова з пытаньнем аб уплыве розных рацыёнаў на яйканоскасьць і проц. выхаду куранят. Усяго на досьледзе было 8 груп па 50 белых Лехгорнаў у кожнай. Шэсьць груп знаходзіліся ў памяшчэньні без доступу прамога сонечнага сьвету, дзьве карысталіся выгулам. Усе групы атрымлівалі асноўны рацыён: тоўчанае зерня, высеўкі і мясныя абрэзкі. Птушкі ў памяшчэньні атрымлівалі яшчэ розныя дадаткі: сабрае малако, рэзку люцернавага сена і 2 проц. рыб. жыру (трану). Вынікі пададзены ў таб.:

Умовы ўтрыманьня	% смяротнасьці	Кольк. яек з 30.X—15.VI	% вылупліваньня
У памяшч., асноўны рацыён	22	67	29
Таксама	14	69	43
У памяшч. з дадатк. здыманага малака	26	88	45
" " " люцэрн. сена	4	88	39
" " " тарну	2	88	34
" " " таксама	6	94	29
На выгуле	2	110	61
Таксама	6	104	51